

Hoe omgaan met gevluchte kinderen?

Leidraad voor ouders & begeleiders van groepen in het kleuter- en basisonderwijs

PinchukArtCentre Kiev & M HKA, Museum voor Hedendaagse Kunst Antwerpen

Auteurs: Ingrid Schildermans en Nele Van Fraeyenhoven

Naar aanleiding van de oorlog in Oekraïne komen heel wat gevluchte en getraumatiseerde kinderen in België terecht. Deze bijzonder jonge kinderen stromen in ons reguliere kleuter- en lager onderwijs in. Toch is het voor hen moeilijk om zich zomaar in een nieuwe omgeving onder te dompelen. Zowel voor de leerling als voor de leerkracht is dit het begin van een zoektocht naar wederzijds begrip.

Sinds enkele jaren ervaren de museumgidsen in het M HKA, Museum voor Hedendaagse Kunst in Antwerpen, steeds meer specifieke eigenschappen van deze doelgroep. Hierin zijn de gidsen samen met het Team Bemiddeling op zoek gegaan naar de meest geschikte manier om met deze doelgroep in ons museum om te gaan. Samen hebben we ontdekt dat het ervaren van kunstwerken en een museale omgeving heel wat gezondheids- bevorderende eigenschappen heeft. Soms lijkt een kunstwerk wel een medicijn! Vandaar dat we hetgeen we hebben geleerd graag voor u op een rijtje zetten.

1. TRAUMABEMIDDELING

Omwille van hun bijzondere status komen de kinderen met 'extra bagage' in de klasgroep aan. Maar wat is een trauma nu eigenlijk? En hoe uit zich dat? Hoe ontvang je getraumatiseerde kinderen en hoe begeleid je hen?

- Een trauma heeft veel **verschillende symptomen** en is daarom niet altijd gemakkelijk te herkennen. Een kind kan zich agressief, heel angstig of afwezig gedragen. Bovendien is het trauma van een vluchteling zeer complex. Het kind maakte namelijk het ene trauma na het andere mee (geweld, de vlucht, een onzeker bestaan in een opvangcentrum, verlies van familie, vrienden, status, enz.).
- De beleving van een trauma is **cultuurafhankelijk**. Het trauma kan zich eerder fysiek dan psychisch uiten. Een **cultuur-sensitieve aanpak** is dus belangrijk. Houd er rekening mee dat bepaalde culturele verschillen soms onuitgesproken aanwezig zijn.
- Een kind spreekt soms gemakkelijker met een **pop** dan met een leerkracht. Om de taalbarrière en de emotionele lading rond taal (en trauma) te verzachten, kan je gebruik maken van een **handpop**.

Gebruik de handpop vanaf het eerste contact en herhaal dit dagelijks. Belangrijk is dat de pop aandoenlijk, aaibaar en een beetje onhandig is. De pop stelt de moeilijke vragen, drukt bezorgdheden uit en toont oprechte emoties. De pop neemt op die manier het gevoel van eenzaamheid weg en geeft het kind een handvat om de eigen onuitspreekbare emoties te veruitwendigen. Dit proces kan gaan van de pop aanraken, ermee spreken in de moedertaal tot samen lachen. Zorg ervoor dat je bij het hanteren van de pop voldoende intonatie en gevoel in je stem legt. Het kind herkent dan als vanzelf wat de pop lijkt te willen zeggen.

Deze handpop maak je eventueel samen, aan de hand van een washandje met knopen als ogen en draad als haar. Het kind kan de handpop achteraf mee naar huis nemen. Zorg er wel voor dat er altijd een handpop beschikbaar is. Geef de pop samen een naam.

2. GROEPSKLIMAAT

Het is belangrijk dat het kind zich goed voelt in de groep. Zorg dat een kind zich veilig voelt in de groep door zelf een veilig persoon te zijn en een veilige omgeving te bieden.

- Zorg voor **controle en voorspelbaarheid**. Teken een dagschema uit aan de hand van afbeeldingen. Zodoende weet het kind op welk moment van de dag het welke activiteiten kan verwachten.
- **Omlijn de ruimte**: baken een veld af met een tapijt en kussens of versier de stoel of de kapstok van het kind. Op deze manier herkent het kind de eigen plaats en kan het zich hiermee identificeren. Doe dit ook met de andere kinderen zodat je het gevluchte kind niet distantieert van de groep. Maak er eventueel een groepsactiviteit van.
- Geef het kind ook een vaste **aanspreekfiguur of buddy**. Dit kan een bijzonder empathisch, sociaal en zelfzeker kind zijn uit de klasgroep. Of een klasgenootje dat zelf de vlucht heeft meegemaakt. Eventueel kan er bij meerdere gevluchte kinderen worden overgegaan tot het aanstellen van een specifieke 'taakleerkracht'. Deze kan de leerlingen tijdens de dag bijstaan met raad en daad. Deze gespecialiseerde leerkracht kan zich bijscholen in de eigenheden van dit type leerling.
- **Indien het kind moeilijke onderwerpen aansnijdt of beangstigende ervaringen deelt** met de groep, is het belangrijk om de groep in het 'hier en nu' te houden. Luister naar het verhaal, herhaal dan wat er gezegd is (vat kort samen). Plaats het verhaal in de tijd. Benadruk dat we nu op een andere plaats zijn. Benadruk dat het nu intussen een andere dag, week, maand is. Trek de aandacht naar een positief punt waarover je hier en nu kan verder spreken. Kijk en spreek dan over tastbare en meetbare objecten, materialen en ervaringen die zich nu in de omgeving afspelen. Haak hiermee aan richting een volgend gespreksonderwerp. Eindig positief.

3. BEGELEIDERSHOUDING

- **Betrouwbaarheid en empathie**: Wees duidelijk en consequent. Laat het kind begrijpen wat er gebeurt. Praat op een rustige en normale toon. Kan je dicht bij de leerling komen? Kan je oogcontact maken? Tast af wat het kind voelt en of hij/zij kan volgen. Laat weten en voelen dat hij/zij bij jou terecht kan.
- **Blijf bewust van de thuissituatie**: Verschillende Oekraïense vaders en meerderjarige broers zijn gebleven om te vechten in hun thuisland. Het kind ervaart hierover mogelijk veel verdriet en is erg ongerust.
- **Niet problematiseren, wel normaliseren**: Behandel het kind als een nieuw kind in de groep. Geef het niet te vaak een uitzonderingspositie. Laat het kind soms gewoon kind zijn.
- **Neem een erg emotioneel kind apart**: Het is mogelijk dat een bepaalde gebeurtenis bij een kind een onverwachte reactie uitlokt. Het kind herbeleeft dan opnieuw een traumatische ervaring. Neem het kind apart. Praat op een zachte toon en blijf rustig. Breng het kind terug naar de realiteit. Respecteer de gevoelens van het kind en benadruk dat zijn/haar reactie oké is. Laat het kind niet alleen.
- **Blijf geduldig**: Een trauma tast het geheugen, concentratievermogen, taalgevoel en de executieve functies aan. Het kind kan moeilijker nieuwe informatie opslaan

en is mentaal 'overbelast'. Zorg dus voor zoveel mogelijk herhaling. Verwacht niet meteen te veel van het kind, maar geef het tijd. Laat zien dat je in het kind gelooft. Hoge verwachtingen kunnen, maar geef het kind de tijd en ruimte om deze te verwezenlijken.

4. TAALKLOOF

- Ondersteun je uitleg met **gebaren**, gebruik **pictogrammen**, en **vertaalapps** (googletranslate). Heb je een moeilijk gesprek? Schakel een tolk in.
- Werk met **prentmateriaal**: Terwijl je spreekt zoekt het kind naar aanknopingspunten. Gebruik daarom een boek of prentmateriaal en wijs al sprekend de beelden aan. Maak gebruik van realistische situaties die voor het kind herkenbaar zijn. Doe eventueel opzoekingswerk over het land van herkomst. Ga na welke overeenkomsten er zijn, welke natuurlijke elementen je hier ook ziet. Maak gebruik van de gedeelde leefwereld en zet hiervan zoveel mogelijk makkelijk leesbare foto's in.
- **Stel vragen** terwijl je wijst en laat het kind zelf ook spreken. In welke taal dan ook, is zelfuitdrukking belangrijk. Al doende leert het kind zich opnieuw te uiten. Dit versterkt de zelfzekerheid en neemt eventuele spanningen weg.

5. ONTSPANNING

Ontspanning doet **stress dalen**. Laat het kind af en toe bewegen of naar muziek luisteren.

- **Samen zingen**: Melodieën zijn universeel, samen neurien kan wonderen doen. De vibratie die hierbij in de 'klankkast' van het kind vrijkomt haalt eventuele spanningen weg. Ga samen op zoek naar internationaal herkenbare deuntjes. Verzin eventueel samen korte tekstjes op de muziek.
- Indien mogelijk kan je **instrumenten** uitdelen om de zelfexpressie verder te bevorderen.
- Ook is **mijmeren** een belangrijke bezigheid. Soms lijkt het kind voor zich uit te staren en droomt het weg. Op zulke momenten is het aan belangrijke verwerking bezig. Laat dit gebeuren en blijf beseffen dat de innerlijke processen voor de volle honderd procent aan het werk zijn.

6. TALENTEN

Wanneer bovenstaande tips reeds zijn toegepast, kan je overgaan tot het inzetten van de persoonlijke talenten.

- **Creativiteit** komt pas los wanneer spanning verdwijnt. Adrenaline houdt dus de zelfexpressie tegen. Voelt het kind zich voldoende veilig, dan zal het als vanzelf creatief durven zijn.
- Wanneer het **talent** van een kind naar boven komt, ontstaat meteen de kans dat er **vriendschapsbanden** ontstaan. Het uiten van creativiteit is namelijk de eerste en beste manier om de persoonsgebonden sterktes in de verf te zetten. Creativiteit kan je op deze manier inzetten als middel om het individu te versterken en deze eraan te herinneren wie hij/zij/hen ook alweer was voordat het trauma ontstond.
- Bij het uiten van talent komt het kind in de **flow** terecht. Op dat moment wordt tijd en ruimte vergeten en kan leren gemakkelijker gaan. Wees dus niet verbaasd indien het kind op een creatief moment plots Nederlandse woorden begint te spreken.
- Het ontwikkelen van de eigen talenten bevordert de **blijdschap**, het **enthousiasme** en dus ook de drang om **connecties** met anderen te maken.

7. HAALBAARHEID

Misschien voel je je als ouder, begeleider of leerkracht geconfronteerd met bepaalde beperkingen. Zowel bij jezelf als bij het kind. Wees hierin zacht voor jezelf en de ander. Deze uitzonderlijke situatie stelt jullie beiden een beetje op de proef.

- Heb daarom **aandacht voor de kleine vooruitgang**. Elke stapje is belangrijk. Groeispelingen ontstaan onverwacht en zullen verrassend zijn. Tot die tijd is het belangrijk om geen verwachtingen te hebben, zowel voor jezelf als voor de ander. Voor iedereen is deze situatie verschillend.
- Als ouder, begeleider of leerkracht voel je je misschien geroepen om het kind te **willen 'redden'**. Besef dan dat je al erg veel doet voor het kind en de omgeving, de familie, de buurt. Wees je ervan bewust dat er misschien bepaalde noden zijn die je zelf niét kan oplossen.
- **Focus vooral op hetgeen je zelf wél voor het kind kan doen.** Blijf binnen je bekende terrein, vertrouw er op dat jij deze taak als ouder, begeleider of leerkracht aan kan. Weet ook welke grenzen dit takenpakket heeft. Schroom niet om anderen aan te spreken. Maak de sprong naar een externe partner indien de inbreng van een expert nodig is.

8. ZELFZORG

Als begeleider of leerkracht beschik je over bepaalde talenten. Dit pakket heeft er mede voor gezorgd dat je nu voor de groep staat. Je hebt waarschijnlijk een gezonde dosis empathie. Toch verrast een getraumatiseerd kind ons. Het appelleert ons aan bepaalde situaties, ervaringen of zelfs eigen pijnpunten. Simpelweg: het kind raakt ons.

- **Besef** dat het kind je niet onverschillig laat. Probeer in contact te blijven met je persoonlijke emoties die dit contact mogelijk bij jezelf en de groep oproept. Spreek de eigen emoties uit, beschrijf ze en laat ze aanwezig zijn. Krop vooral niets op.
- Behoud ook het oog op de **gevoelens in de groep**. Hoe gaan de andere kinderen met de situatie om? Onderzoek eventueel op welke manier je specifieke activiteiten met de gehele groep kan doen. Deze activiteiten geven de groep de kans om de gevoelens te kanaliseren, te uiten en te stabiliseren.
- **Wordt het je soms te veel?** Ga regelmatig in gesprek met collega's. Verwoord je ervaring, je twijfels, je bedoelingen en ook je eventuele frustraties. Laat je helpen, laat andere ouders, begeleiders of leerkrachten indien nodig in je groep interweniëren.
- **Vermijd een al te intense emotionele band met het kind.** Als stabiele ouder of begeleider kan je meer betekenen voor het kind. Deze heeft immers nood aan een stabiele basis. Houd daarom een gezonde afstand van de situatie.
- **Zorg voor jezelf.** Neem het trauma niet mee naar huis. Of spreek er indien nodig over met je collega, partner of lotgenoot. Plan ontspannende activiteiten in en accepteer dat deze nieuwe situatie misschien meer van je vergt dan je verwacht had. Doe jezelf dagelijks een extra rustmoment cadeau. Zie dit niet als een luxe, maar als een noodzaak.